

Riabenska Iryna. The Concept TIME in the English Song Discourse. The article focuses on the means of verbalization of the value and figurative components of the linguistic-cultural concept TIME in the English song discourse of the 20th century. The main forms of implementing the value component are metaphorical word combinations containing the lexeme *time*. The latter also verbalize the figurative component of the concept TIME. The intersection of the conceptual components is presented as a special feature of the linguistic-cultural concept verbalized in poetic (song) discourse. The topicality of the subject is determined by the central place of the notion of time in the world image. The novelty of the research is concluded in the analysis of the concept TIME manifest in the song discourse. The value dominants implemented in the concept TIME are specified.

Key words: concept, figurative component of the concept, song discourse, value component of the concept.

Стаття надійшла до редколегії
10.02.2013 р.

УДК 811.112+81'42

Ольга Саламатіна

Когнітивний аналіз ядрової зони семантики інтерв'ю в сучасній німецькомовній пресі

У статті досліджено особливості когнітивного моделювання інтерв'ю сучасної німецькомовної преси. Акцентовано увагу на важливості фреймів для створення і розуміння публіцистичного інтерв'ю як результату дискурсу реальної розмови інтерв'юера та респондента. За сучасними когнітивними методиками з'ясовано фреймово-словову організацію текстів інтерв'ю сучасної німецькомовної преси й побудовано на її основі семантичну класифікацію публіцистичних інтерв'ю. Наповнення слоту РОБИТЬ ЩОСЬ дало змогу виокремити три види інтерв'ю преси, розглянути основні ознаки вказаних видів та їхніх складників, а також побудувати сценарії, що описують семантичне ядро таких текстів.

Ключові слова: дискурс, інтерв'ю, когнітивна лінгвістика, слот, фрейм, ядрова зона.

Постановка наукової проблеми та її значення. Однією із суттєвих ознак сучасної лінгвістичної науки стала актуалізація в ній когнітивного підходу в дослідженні мовних явищ, структур і процесів. У працях із різних галузей мовознавства простежується певний відхід від описовості, дискриптивізму, структуралізму, формалізму в напрямі когнітивної, тобто антропоцентричної, методології [7, с. 128; 9, с. 98].

Слід зазначити, що вчені традиційного напрямку здійснили величезну роботу, спрямовану на збір матеріалу, який сам по собі мав лінгвістичну цінність і потребу для адекватного опису мови як такої. На відміну від них, когнітивісти (Л. Апостель [17], О. С. Кубрякова [8], К. Я. Кусько [9], С. Фелікс [18], М. Шварц [19], І. С. Шевченко [15], Р. Штенберг [20] та ін.) запропонували оригінальні зразки власне мовного аналізу форм і конструкцій, яскраво продемонструвавши, як працюють інтелект та розум не лише окремо взятої мовної спільноти, а й окремо взятого її представника. Мова як об'єкт пізнання, абстрактна система зі структурними відношеннями елементів у рівневій організації перетворилася на об'єкт пізнання через суб'єкта – людину, коли важливими постали соціально-індивідуальні чинники впливу на її розвиток, функціонування людини в мові та мови в людському суспільстві [4, с. 24; 11, с. 44].

В останні десятиліття предметом аналізу сучасної когнітивної наукової парадигми все частіше стають дискурси засобів масової інформації, найяскравішим прикладом яких вважається інтерв'ю. Незважаючи на велику популярність інтерв'ю та спроби його дослідження (Г. П. Апалат [2], Г. Я. Солганік [14] й ін.), когнітивне моделювання сучасного німецькомовного публіцистичного інтерв'ю залишається ще малодослідженим.

Той факт, що на сучасному етапі все більше коло мовознавців починає поділяти концепцію когнітивної обумовленості основних лінгвістичних одиниць і структур, призводить до зміщення фокусу дослідження від очевидних поверхневих текстових репрезентацій (форми вираження) до власне змістових одиниць і структур людського знання, що формуються за участю мови й одночасно

тією чи іншою мірою відображаються в мовних одиницях, беручи участь у процесах породження та інтерпретації мовних повідомлень [15; 17].

Широта поставлених завдань, що поєднується з надзвичайною складністю об'єкта, визначає різні напрями дослідження, а отже й різноманітність тих одиниць, що, з одного боку, розглядаються як самостійні, елементарні об'єкти аналізу в когнітивній науці, а з іншого – як інструмент породження й сприйняття дискурсу, і це, власне, передає їх приналежність до мовознавства. Одними з таких визначальних одиниць, очевидно, можна вважати фрейми [13, с. 117], акцентуючи на їх важливості для створення й розуміння сучасного німецькомовного публіцистичного тексту інтерв'ю як результату дискурсу реальної розмови інтерв'юера та респондента.

Дослідження 515 текстів інтерв'ю, опублікованих у німецькомовних газетах та журналах у 1998–2012 рр., дало підставу здійснити когнітивний аналіз семантичного простору інтерв'ю сучасної німецькомовної преси, а саме розглянути семантичні характеристики ядрової зони текстів інтерв'ю за допомогою «семантичної капсули», яка уможлиблює відображення способу нашарування один на одного різних компонентів змісту текстів такого типу [12, с. 450] й окреслює стереотипну ситуацію, та фреймового моделювання.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Фреймове моделювання неодноразово вживалося для семантичного опису прототипових текстів та стереотипних ситуацій [1; 3; 5; 16]. Фреймом вважають структуру даних, у якій відображено набуті досвідом знання про певну стереотипну ситуацію й текст, що описує її [10, с. 47]. Виходячи з того, що кожна мова є носієм лише її притаманних когнітивних структур, фрейми як когнітивні моделі виконують організаторську функцію стосовно мовних структур, породжують не лише мовленнєві висловлювання, а й розуміння їх адресатом [13, с. 120].

Для моделювання семантичного ядра інтерв'ю сучасної німецькомовної преси в нашій розвідці використано сценарій, що ґрунтується на предметно-центричному фреймі, який запропонувала С. А. Жаботинська [6, с. 68]. Він уключає такі слоти: SOLCH (ТАКИЙ), JEMAND (ХТОСЬ ІСНУЮЧИЙ), MACHT ETWAS (РОБИТЬ ЩОСЬ), NIER (ТУТ), JETZT (ЗАРАЗ), де слот JEMAND (ХТОСЬ) є основним.

Аналіз мовного матеріалу досліджуваних інтерв'ю сучасної німецькомовної преси, вилучених методом суцільної вибірки, дав змогу виокремити такі варіанти заповнення слотів: 1) DER BEFRAGTE MACHT ETWAS/ РЕСПОНДЕНТ РОБИТЬ ЩОСЬ (21,36 % досліджуваних інтерв'ю); 2) SOLCHER BEFRAGTE MACHT ETWAS/ ТАКИЙ РЕСПОНДЕНТ РОБИТЬ ЩОСЬ (78,64 % досліджуваних інтерв'ю). Це вказує на факультативність слоту SOLCH (ТАКИЙ) та обов'язковість слотів DER BEFRAGTE (РЕСПОНДЕНТ) і MACHT ETWAS (РОБИТЬ ЩОСЬ), що займають центральну позицію під час відображення семантики тексту.

Залежно від наповнення слоту MACHT ETWAS (РОБИТЬ ЩОСЬ) видається можливим виокремити такі види інтерв'ю: 1) das Interview Benachrichtigung/ інтерв'ю-повідомлення (31,07 %); 2) das Interview-Ansicht/ інтерв'ю-погляд (34,17 %); 3) das Interview-Benachrichtigung mit der Meinungsäußerung/ інтерв'ю-повідомлення з вираженням погляду (34,76 %).

Кожен із них поділяється на два підвиди: die Uneinigkeit / das Problem (незгода / проблема) та die Beschreibung (опис) залежно від того, чи респондент повідомляє або має точку зору стосовно якоїсь проблеми, чи метою інтерв'юера є створення характеристики респондента на основі його повідомлення або поглядів стосовно деяких подій чи фактів.

Отже, у нашому дослідженні доцільно розглянути основні ознаки вказаних видів інтерв'ю та їх складників на прикладі сучасної німецькомовної преси, а також побудувати сценарії, що описують семантичне ядро таких текстів.

Семантичні складові частини ядрової зони німецькомовного інтерв'ю «*Atmosphäre der Angst*» (Der Spiegel, 17/2007) відповідають слотам:

SOLCH: *der Dozent und ehemalige Putin-Berater, 45.*

DER BEFRAGTE: *Andrei Illarionov.*

MEINT ETWAS: *Meiner Meinung nach, die Machthaber setzen Gewalt gezielt zur Einschüchterung ein. Sie wollen den Willen der Menschen zum Widerstand und zur Selbständigkeit brechen und erhöhen ständig den Grad der Aggression. Im Unterschied zum Massenterror unter Hitler, Stalin und Mao erleben wir in Russland derzeit eine Kampagne des Terrors gegen Einzelne und Gruppen.*

У наведеному вище тексті інтерв'ю респондент не повідомляє про факти дійсності, а висловлює свою точку зору щодо ситуації. Вербальним показником того, що респондент висловлює свої погля-

ди, є мовний засіб *meiner Meinung nach*. Отже, інтерв'ю «*Atmosphäre der Angst*» слід розглядати як повідомлення (інформацію) про те, що російський політик, у минулому радник В. В. Путіна [РЕСПОНДЕНТ], якому 45 років [ТАКИЙ], вважає, що уряд цілеспрямовано використовує силу, провокуючи людей на агресію [ВВАЖАЄ ЩОСЬ]. Отже, цей текст потрібно віднести до виду *das Interview-Ansicht* / інтерв'ю-погляд (34,17%), а його семантику описати сценарієм *SOLCHER BEFRAGTE MEINT ETWAS* (ТАКИЙ РЕСПОНДЕНТ ВВАЖАЄ ЩОСЬ).

Особливість різновиду *die Ansicht-Beschreibung* / погляд-опис сучасної німецькомовної преси полягає в тому, що інтерв'ю в таких текстах присвячується не проблемі, а створенню характеристики респондента. В інтерв'ю цього типу обговорюється багато тем, пов'язаних із респондентом. Так, семантичні складники інтерв'ю *die Ansicht-Beschreibung* / погляд-опис «*Verona kämpft für mich wie eine Löwin*» (Bunte, 23/2008) відповідають таким слотам:

SOLCH: *Der Unternehmer, Ehemann von Werbe-Ikone Verona Pooth, Eigentümer der Firma Maxfield, 38.*

DER BEFRAGTE: *Franjo Pooth.*

Тематичні складники слоту *MEINT ETWAS* є такі: власне самопочуття, стосунки з дружиною, друзі, уподобання, банкрутство фірми, виплата боргів, плани на майбутнє. Кожен із цих слотів може бути поданий як окремий фрейм (за умови, що такий слот буде у фокусі уваги). Семантичне ядро цього тексту представлено сценарієм: *SOLCHER BEFRAGTE MEINT ETWAS* (ТАКИЙ РЕСПОНДЕНТ ВВАЖАЄ ЩОСЬ). Цей текст інформує про те, що Франьйо Поот [РЕСПОНДЕНТ], підприємець, власник фірми «Максфілд», чоловік рекламної зірки Верони Поот, якому 38 років [ТАКИЙ], висловлює думки про родину, банкрутство своєї фірми [ВВАЖАЄ ЩОСЬ].

Розглянемо приклад *das Interview-Benachrichtigung* / інтерв'ю-повідомлення. Семантичне ядро тексту інтерв'ю *die Benachrichtigung-Problem* / повідомлення-проблема «*Das angenehme Gift*» (Bild der Wissenschaft, 4 /1999) можна описати за допомогою сценарію, що містить слоти:

SOLCH: *Der plastische Chirurg aus Los Angeles, der fünf Artikel nach dem Thema «Botox» geschrieben hat.*

DER BEFRAGTE: *Dr. William J. Binder.*

BERICHTET, DASS ETWAS AUF DIESE WEISE FUNKTIONIERT: Botox [ЩОСЬ] ist ein Fahrtitel für das Toxin Botulinum A, das von den Bakterien Clostridium erzeugt ist. Dieses Material ist so mächtig, daß in der gereinigten Form die Hälfte des Teelöffels ganze Deutschland töten könnte. Aber es ist auch eine der sicheresten Drogen, die wir verwenden. Bei der Einleitung wird es die Muskel unter den Falten, wie zum Beispiel die Gänsepfoten, glätten [ДІЄ ТАК].

Цей текст інформує про те, що доктор У. Дж. Байндер [РЕСПОНДЕНТ], пластичний хірург із Лос-Анджелеса, співавтор п'яти робіт про Ботокс [ТАКИЙ], повідомляє, що токсин Ботокс [ЩОСЬ] є речовиною такої сили, що в чистій формі півчайної ложки Ботоксу може вбити всю Німеччину й водночас – це найбезпечніші ліки. Під час ін'єкції він тимчасово паралізує мускули під зморшками [ДІЄ ТАК]. Ядрову зону цього тексту представлено сценарієм: *SOLCHER BEFRAGTE BERICHTET, DASS ETWAS AUF DIESE WEISE FUNKTIONIERT* (ТАКИЙ РЕСПОНДЕНТ ПОВІДОМЛЯЄ, ЩОСЬ ДІЄ ТАК).

Слід зазначити, що особливість підвиду *das Interview-Uneinigkeit (das Problem)* / інтерв'ю-незгода (проблема) полягає в тому, що семантичний складник *ETWAS* (ЩОСЬ) виражений фреймами, до яких входять складники *JEMAND MACHT FALSCH* / *ETWAS FUNKTIONIERT FALSCH* та *JEMAND MUSS AUF DIESE WEISE MACHEN* / *ETWAS MUSS AUF DIESE WEISE FUNKTIONIEREN* (ХТОСЬ / ЩОСЬ ДІЄ НЕ ТАК і ХТОСЬ / ЩОСЬ МАЄ ДІЯТИ ТАК), де фрейм *JEMAND MACHT FALSCH* / *ETWAS FUNKTIONIERT FALSCH* (ХТОСЬ / ЩОСЬ ДІЄ НЕ ТАК) розкриває причину незгоди або суть проблеми, а фрейм *JEMAND MUSS AUF DIESE WEISE MACHEN* / *ETWAS MUSS AUF DIESE WEISE FUNKTIONIEREN* (ХТОСЬ / ЩОСЬ МАЄ ДІЯТИ ТАК) – шляхи їх усунення.

Проаналізуємо приклад тексту *das Interview-Benachrichtigung mit der Meinungsäußerung-Beschreibung* / інтерв'ю-повідомлення з вираженням погляду-опис. Семантичні складники тексту «*Playboy Dejn mit dem guten Sinn für Humor*» (Live, 10 /2005) розкриваються слотами:

SOLCH: *Der Wirt, der mit dem Proviant das weibliche Restaurant versorgt. Er ist ein Mensch, der die Hubschrauber verwaltet. Er ist der hohe, schöne Bursche, der die Präferenzen im Essen der klügsten Frauen Londons besser versteht, als machen sie es selbst ... Es ist der gut aussehende Bursche mit einem weichen Händedruck, sehr angenehm.*

DER BEFRAGTE: *Mogens Tholstrup.*

Слоти *BERICHTET ETWAS* і *MEINT ETWAS* містять перелік складників.

BERICHTET ETWAS: гастрономічні вподобання, останній ресторанний проект, хобі. MEINT ETWAS: джерело свого успіху, життя плейбоя, гроші, ставлення до преси. Сценарій таких текстів може мати вигляд: SOLCHER BEFRAGTE BERICHTET ETWAS, MEINT ETWAS (ТАКИЙ РЕСПОНДЕНТ ПОВІДОМЛЯЄ ЩОСЬ, УВАЖАЄ ЩОСЬ).

В аналізованому уривку хазяїн жіночого ресторану Могенс Тольштруп [РЕСПОНДЕНТ] повідомляє про деякі факти свого життя та висловлює погляди на запропоновані інтерв'юером теми.

Висновки. Зміщення фокусу наукових пошуків з «іманентної» структури мови на розуміння її як діяльності, що супроводжується ментальними процесами та слугує засобом реалізації інтенцій індивіда, зумовило актуальність залучення текстів масової інформації до орбіти лінгвістичних досліджень, до розгляду їх як комунікативно-когнітивних та ментальних утворень, засобів утілення ментально-когнітивних почуттів свідомості автора й адекватної інтерпретації їх читачем. Результатом проведеного дослідження стало вдосконалення методики концептуального моделювання текстів через визначення фреймово-слотової організації інтерв'ю й побудови на її основі семантичної класифікації сучасних німецькомовних публіцистичних інтерв'ю. Когнітивний аналіз семантичного простору інтерв'ю сучасної німецькомовної преси здійснено за допомогою моделі «семантична капсула», що окреслює стереотипну ситуацію, даючи змогу застосувати для семантичної характеристики публіцистичного інтерв'ю фреймове моделювання. Залежно від того, чи відображає інтерв'ю повідомлення респондента про факти, чи розкриває його погляди стосовно певної проблеми, виокремлено такі види текстів інтерв'ю преси: інтерв'ю-повідомлення, інтерв'ю-погляд, інтерв'ю-повідомлення з вираженням погляду. В кожному з них визначено підвиди: інтерв'ю-опис (мета інтерв'юера – створити характеристику респондента на основі його повідомлення або поглядів стосовно багатьох подій чи фактів) та інтерв'ю-незгода (респондент повідомляє або має точку зору стосовно якоїсь однієї проблеми). Під час дослідження розглянуто основні ознаки та особливості вказаних видів інтерв'ю та їхніх складових частин на прикладі сучасної німецькомовної преси, а також побудовано сценарії, які описують семантичне ядро текстів цього жанру.

Перспективи подальшого дослідження. Одержані результати дослідження можуть бути використані для подальших розвідок у загальному мовознавстві щодо когнітивних особливостей текстів різних типів.

Джерела та література

1. Анопіна О. В. Концептуальна структура англійської реклами косметики : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Анопіна. – Черкаси, 1997. – 18 с.
2. Апалат Г. П. Структура, семантика і прагматика текстів інтерв'ю (на матеріалі сучасної англійської преси) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Апалат Ганна Павлівна. – К., 2002. – 203 с.
3. Барба Л. В. Мовні засоби втілення концептуальної ситуації «злочин відповідальність» у художній прозі / Л. В. Барба // Проблеми лексичної семантики та семантики тексту. Вісн. Київ. держ. лінгвіст. ун-ту. Серія : Філологія. – К. : КДЛУ, 1998. – Вип. 6. – С. 107–114.
4. Безугла Л. Р. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія / Л. Р. Безугла. – Х. : Константа, 2005. – 356 с.
5. Гнаповская Л. В. Фреймовая репрезентация знаний в прототипической ситуации «назачение ребёнка именем» на материале английских личных имён / Л. В. Гнаповская // Проблеми лексичної семантики та семантики тексту. Вісн. Київ. держ. лінгвіст. ун-ту. Серія : Філологія. – К. : КДЛУ, 1998. – Вип. 6. – С. 15–30.
6. Жаботинская С. А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка) / С. А. Жаботинская. – М. : Ин-т языкознания РАН, 1992. – 216 с.
7. Кибрик А. А. Когнитивные исследования по дискурсу / А. А. Кибрик // Вопр. языкознания. – 1994. – № 5. – С. 126–139.
8. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: Лингвистика – психология – когнитивная наука / Е. С. Кубрякова // Вопр. языкознания. – 1994. – № 4. – С. 34–47.
9. Кусько К. Я. Лінгвістика тексту та її когнітивний потенціал / К. Я. Кусько // Іноземна філологія. – 1999. – № 111. – С. 98–102.
10. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский – М. : Энергия, 1979. – 152 с.
11. Мірченко М. К. Когнітивно-лінгвістичний аспект картини світу та рівні категорійності / М. К. Мірченко // Лінгвалізація світу: Теоретичний та методичний аспекти : тези доп. міжнар. наук. конф., 25–26 трав. 2006 р. – Черкаси, 2007. – С. 44–48.
12. Мороховська Е. Я. Основи граматики англійської мови : теорія і практика : навч. посіб. / Е. Я. Мороховська. – К. : Вища шк., 1993. – 454 с.

13. Полюжин М. М. Функциональный и когнитивный аспекты английского словотворения : монография / М. М. Полюжин. – Ужгород : Закарпаття, 1999. – 240 с.
14. Солганик Г. Я. Выразительные ресурсы лексики публицистики / Г. Я. Солганик // Поэтика публицистики. – М., 1990. – С. 10–20.
15. Шевченко И. С. Об историческом развитии когнитивного и прагматического аспектов дискурса / И. С. Шевченко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2000. – № 471. – С. 300–307.
16. Ямчинская Т. И. Лингвистические особенности текстов рекламных аннотаций художественных произведений современной англоязычной прозы : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ямчинская Тамара Ивановна. – К., 1997. – 197 с.
17. Apostel L. Perspektiven der kognitiven Linguistik / L. Apostel, S. W. Felix // Sprache und Wissen : Studien zur kognitiven Linguistik. – Opladen, 1990. – S. 5–19.
18. Felix S. W. Kognitive linguistik. Repräsentation und Prozesse / S. W. Felix, C. Habel, G. Rickheit. – Opladen : Westdt. Verl., 2004. – 320 S.
19. Schwarz M. Einführung in die kognitive Linguistik / M. Schwarz. – Tübingen, Basel : Francke, 1992. – 478 S.
20. Stenberg R. J. The nature of cognition / R. J. Stenberg. – Cambridge : MIT Press, 1999. – 736 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Bild der Wissenschaft: 4/1999.
2. Bunte: 23/2008.
3. Der Spiegel: 17/2007.
4. Live: 10/2005.

Саламатина Ольга. Когнитивный анализ ядровой зоны семантики интервью в современной немецкоязычной прессе. В статье исследуются особенности когнитивного моделирования интервью современной немецкоязычной прессы. Подчеркнута важность фреймов для создания и понимания публицистического интервью как результата дискурса реального разговора интервьюера и респондента. По современным когнитивным методикам определена фреймово-слотовая организация текстов интервью современной немецкоязычной прессы и построена на ее основе семантическая классификация публицистических интервью. Наполнение слота ДЕЛАЕТ ЧТО-ТО позволило выделить три вида интервью прессы, рассмотреть основные признаки указанных видов и их составляющих, а также построить сценарии, описывающие семантическое ядро таких текстов.

Ключевые слова: дискурс, интервью, когнитивная лингвистика, слот, фрейм, «ядровая зона».

Salamatina Olga. Cognitive Analysis of the Semantic Kernel Zone of Interview in the Modern German-Language Press. The article is devoted to analyzing of cognitive modelling peculiarities of interview in the modern German-language press. Importance of frames for creation and understanding of the publicistic interview as a discourse result of interviewer's and respondent's real conversation is accented. With the help of the modern cognitive techniques frame and slot organization of interview in the modern German-language press is determined and semantic classification of the publicistic German-language interviews on its basis is constructed. Filling of the slot DOES SOMETHING has allowed to allocate three kinds of publicistic interviews, to consider their basic features and the features of their components. to construct the scenarios describing the semantic kernel of such texts.

Key words: discourse, interview, cognitive linguistics, slot, frame, «kernel zone».

Стаття надійшла до редколегії
01.03.2013 р.

УДК 811.112.2'371:32

Орест Семотюк

**Концептуальна метафора як механізм реалізації когнітивної матриці
«Свій–Чужий» у політичному дискурсі (на прикладі виступів А. Меркель)**

У статті досліджено механізм реалізації когнітивної матриці «свій–чужий» у політичному дискурсі. Показано, що оптимальною для такої реалізації є концептуальна метафора, яка посилює прагматичний вплив на аудиторію. В